

Ang Kataposang Bato Sa Isla Pangaea

(SINOPSIS)

Kini nga sugilanon nag-asoy sa kinabuhi sa usa ka dagsa nga si David. Si David usa ka tripulante sa barko nga nalunod sa Pasipiko ug nag-inusarang nahidagsa sa usa ka gamayng isla nga walay nagpuyo, ug gibunyagan niya kinig Isla Pangaea.

Sanglit wala maanad sa lisod nga kinabuhi kay nagtubong haruhay, gibatig kalisod si David unsaon pagpakabuhi sa isla nga nag-inusara. Apan anam-anam niyang nakat-onan ang pagpakabuhi sa isla.

Giihap ni David ang iyang mga adlaw sa isla pinaagi sa gitigom nga 365 ka bato. Matag salop sa Adlaw moiban siyang usa ug ilabay kini sa dagat. Mao kini ang iyang kalendaryo.

Sa sinugdanan, walay ideya si David asa sa Pasipiko ang Isla Pangaea. Apan miabot ang panahon nga iyang nabanabana ang heyograpikal nga lokasyon pinaagi sa pagsidlak ug pagsalop sa Adlaw ug sa altitud sa bitoong Polaris. Dinhi labi siyang nadasig paglig-on sa iyang kaugalingon aron makauli sa yutang natawhan. Dako ang nahimong kalamboan ni David: sa panglawas, panghunahuna ug pagbati. Ang iyang kalig-on ikapanag-ing sa usa ka bato.

Hangtod nga adunay daghang troso nga nahidagsa sa isla, ug gihimo kining gakit ni David nga maoy iyang sakyan pauli sa Pilipinas. Sa dihang nahuman na ang gakit nga gitawag niyang Magwayen, usa na lang ka bato ang nahabilin apan wa kiniy niya gilabay. Iyang gitukonan ang Magwayen palayo sa isla, ug dihang gianod na kini sa sulog, milukso siya ug milangoy balik sa isla. Dili makaako si David pagbiya sa Isla Pangaea diin iyang nakaplagan ang kamalinawon, kalipay, ug makahuloganong pakiglambigit sa kinaiyahan.

Ang Kataposang Bato Sa Isla Pangaea

“A man, as a general rule, owes very little to what he is born with – a man is what he makes of himself.” – Alexander Graham Bell

NAHIGMATA AKO nga naghayang ibabaw sa balasong lapyahan samtang ang akong mga tiil paingon sa bukubuko naghumul sa dagat. Gipasagdan ko ang akong kaugalingon nga nagbuy-od kay wala akoy igong kusog sa pagbangon. Ang mga balod way hunong sa pagtandog sa akong mga tiil nga ingon sa namukaw kanako. Buot ba nila akong ganoyon palayo sa lapyahan? O ila ba akong gitugyan sa mamala? Hain man niini nga kahimtang, wala ako masayod. Wala ko man gani himatikdi ang gidugayon sa pagkahanaw sa akong panimuot.

Gisuwayan nakog buwag ang akong ulo sa balas. Buot kong mobangon apan ingon sa adunay bato-balani nga misuyop kanako balik sa balas. Ang akong panan-aw gisalipdan sa dili maihap nga mga aninipot. Mipiyong ako ug nakapangutana sa akong kaugalingon *Buhi pa ba ako o patay na? Usa ba kini ka lamat sa laing dimensiyon?*

Nagpabilin akong naghigda samtang nagtibuok sa akong kaugalingon kay ingon sa napusgay ang akong lawas, hunahuna ug pagbati.

Paglabay sa taas-taas nga panahon, taliwala sa kakapoy, kagutom ug kauhaw, inanayng nahibalik ang akong kusog sa paglihok. Hinay nga paglihok. Akong gianinaw ang palibot samtang naghayang gihapon sa balas. Mga kasag nga susama sa agukoy lang ang buhing mga butang ang akong nakita gawas sa usa ka lubi kansang mga dahon nagduwa uban sa huyuhoy.

Wa nay lain pang nagkamang ibabaw sa pinong mga balas, dugmok nga mga gasang, nag-igdal nga mga bato, ug nagpasad nga mga gapnod.

Hinay-hinay akong mikulob ug mikamang paingon sa uga nga bahin. Apan akong nabatyagan ang kasakit sa tuo nakong kilid nga daw adunay nabaling gusok. Nagping-it ako sa kasakit sama sa anaa na sa bung-aw sa kamatayon.

Mitulo ang akong mga luha samtang nagpanawag sa akong inahan *Mama Rosela, tabangi ko!* Si Mama ang dali nakong masangpit sukad pa kaniadto. Alang kanako lisod tabokon ang usa ka sapa kon wala ang mga kamot sa akong inahan. Mao kiniy hinungdan nga kasagaran sa akong mga katalirongan mingtawag kanakog *mama's boy* o bayot. Ug aron malikayan ang sumbagay gigugol ko na lang ang taas kong panahon sa balay ug, silbing kalingawan, pagbasa og mga libro bahin sa bisan unsang disiplina sama sa heyolohiya, heyograpiya, osyanograpiya, astronomiya, metyorolohiya, literatura, kasaysayan, ubp.

Dihang hingpit na akong nahaw-as sa dagat, mihayang ako pagbalik sa pamasin nga maibanan ang kasakit sa akong kilid. Misugat sa ikong panan-aw ang pat-ak-pat-ak nga *cirrus clouds* nga daw nagkatag nga mga balhibo sa ugis nga manok. Ug naghatag kinig kadasig kanako *Maayo nuong way uwan aron daling mauga ang akong lawas.*

Mga 45 grados na ang angulo sa Adlaw gikan sa tulmaan apan wa ako masayod kon gikan na kini sa pagsubang o paingon pa sa pagsalop. Nahanaw sa akong kahimungawong ang upat ka heyograpikal nga suok sa kalibotan. Dugang niini, wa ko masayod unsang adlaw o petsaha karon sanglit di lagi nako masukod ang gidugayon sa pagkawala sa akong panimuot.

Mikamang na usab ako palayo sa dagat nga nag-aginod sama sa usa ka luyahong pawikan. Ang kasakit sa akong kilid ingon sa nagpugong kanako sa paglihok, apan mipadayon ako sa pagkamang ug misanding sa dakong bato. Akong gibuwad sa Adlaw ang nagkurog kong lawas. Sa sinugdanan, daw walay igong gahom ang Adlaw nga makahingilin sa gibati nakong katugnaw. Gusto kong moinom og init nga sikwate, mokaon og init nga tsampurado, magkupo og bagang habol ug mopungko duol sa barbekyuhan. Apan wala akoy madawdaw sa palibot kay wala ang akong inahan dinhi. Nakapamalandong ako *Kakuyaw ba diay sa hypothermia*.

Akong namatikdan nga nagsul-ob ako og *life jacket* ug *coverall*. Ug kalit akong nakatuaw *Ahhhh... nalunod ang Pinoy Lawaan!*

Karon, akong nasabtan nga usa ako ka dagsa niining dapita. Kon unsa ug asa kining dapita, wala ako masayod. Kon kanus-a ako napadpad dinhi, wala ako masayod.

Akong gisumpay-sumpay sulod sa hunahuna ang kutob sa mahinumdomang putol-putol nga mga hitabo samtang didto ako sakay sa Pinoy Lawaan.

Nalunod ang Pinoy Lawaan samtang naglawig kami gikan sa Kimbe, Papua New Guinea paingon sa Busan, South Korea. Puno sa mga troso sa nagkadaiyang tropikal nga mga kahoy ang maong barko lakip na ang iyang kubyerta. Wala pa gani makanaog sa *pilot station* ang *harbor pilot* sa Kimbe, amo nang namatikdan nga nagtakilid sa tuo ang barko – lima ka grado sumala sa klinometro. Human mapasunda sa Primero Opisyal ang mga *ballast tank* ug mga bodega gamit ang *sounding tape*, nasuta nga nagkatubig ang bodega dos. Adunay duha ka bodega ang Pinoy Lawaan kansang luwang ug mga *bulkhead* nangalumping na gumikan sa pagpangarga og dagko ug bug-at nga mga troso.

Human hisayri ni Kapitan ang kahimtang sa bodega dos, iyang gisugo ang Primero Opisyal pagbomba dayon sa *bilge well* sa bodega dos aron mohugas ang tubig sa labing daling panahon.

Isip maoy Segundo Opisyal, sa samang higayon, gipaandam kanako ni Kapitan ang *contact list* sa pangdagat nga mga awtoridad sa Guam ug Palau ilabi na sa Rescue Coordination Center sa maong mga isla. Didto nagsugod ang hilom nakong kahingawa *Nganong nagkatubig ang bodega?* Walay kusog nga ulan sa miaging mga adlaw. Walay balod nga mitapwak sa bodega. Sukad sa among pagbiya sa Kimbe hangtod sa pagtadlas sa *equator*, igo-igo lang ang huros sa hangin, wa molapas sa kuwatro sa *Beaufort Scale*. Nakasulti ako sa akong kaugalingon silbing panaghap sa maong hitabo *Ahhh... lagmit nabuslot ang luwang sa barko!*

Milabay ang usa ka takna. Natino nga inay mous-os ang giladmon sa tubig sa bodega, mitubo hinuon kini. Sa way langan, gitugsaw ang duha ka *submersible pump* sa bodega aron itabang sa *bilge pump* nga padayong naghigop sa tubig paingon sa gawas. Apan sa gihapon, sulod sa pipila ka takna, padayong mitubo ang tubig sulod sa bodega. Hamabaw na ang tubig - dakong iban sa *reserve bouyancy* - ug midako pa ang takilid sa barko.

Sa maong kahimtang, di kapugngan nga motumaw ang negatibong mga hunahuna. Hunghong nako ngadto sa Tersero Opisyal nga naghupos sa mga sertipiko sa mga tripulante *Ang labing kuyaw kon mabugto o mahiplos ang mga lashing sa troso sa kubyerta, modahili ug mangabali ang mga stanchion post. Adios, patria adorada!*

Atubangan sa tataw nga kamatuoran naminghoy kaming tanang kawhaan ka tripulante sa Pinoy Lawaan. Sa madugayg sa madali, sama sa liboan ka naalaot nga mga sakyanang pangdagat

sa kasaysayan, apil na niini ang Titanic ug Doña Paz, hingpit nang panag-iyahon sa lawod ang barkong nahimong tipik kanako sulod sa pito ka buwan.

Nagtigom kaming tanan didto sa *wheelhouse* sumala sa tawag ni Kapitan. Iyang gimandoan ang Hepe sa Makina nga pahunongon ang *main engine* ug *auxillary engine* ug pasagandang mag-andar ang *emergency generator* alang sa komunikasyon sa radyo. Wala nay katakos ang Pinoy Lawaan pagpadayon sa iyang biyahe. Dili na gani siya makaabot sa labing duol nga isla sa Micronesia. Hilang ang mga pulo sa maong rehiyon sa Pasipiko. Subo nga gipaandam ni Kapitan ang mahinungdanong mga dokumento, mga *lifeboat* ug *inflatable liferaft*. Labaw sa tanan, sanglit ming-abot na kami sa ponto nga wa nay balikay, iyang giawhag ang pag-andam sa among kaugalingon alang sa *abandonship* sa dili pa mosalop ang Adlaw.

ANAM-ANAM NGA MIBALIK ang akong kapiskay human makakilaw og mga agukoy ug kinhason. Buhong sa dagatnong mga pagkaon ang isla. Wala malawgaw sa langyawng mga kamot ang iyang ekosistema. Nakapalag usab ako og tubig-ulan sulod sa naghayang nga mga bagal sa takubo nga nagdulot og katagbawan sa akong kauhaw.

Karon akong nasuta nga usa lamang ka gamayng isla ang akong nadagsaan ug nag-inusara lang ako. Mitumaw sa akong hunahuna ang pagpangangkon *Akoa na kining maong isla. Walay laing pulo nga makita sa palibot. Hingpit akong nagbinugtong dinhi. Walay bisan gamayng tipik sa usa ka sibilisasyon nga makatugaw kanako.*

Misinggit ako dayong hubo sa sapot *Isla Pangaea!* Dugayng nahubo ang *coverall* sanglit sakit pa kaayo ang akong kilid. Midupa ako paatubang sa lawod nga hubo sama sa Oblasyon ni Guillermo Tolentino sa UP. Pangaea ang akong ingalan niining bugtong nga isla agig

paghinumdom sa ulahing superkontinente, sumala sa heyolohiya, minilyon ka tuig na ang minglabay.

Akong gisukod ang gidak-on sa Isla Pangaea samtang nagtapion sa akong kilid. Buot nakong sutaon kon moarang ba dinhi ang gidak-on sa akong mga damgo. Nga magpuyo kog matahom nga balay puhon kauban si Inday Ester, ang agrikulturista nakong kasaring sa hayskol nga buot nakong panguyaban. Nga mag-ugmad ug magpalambo kog usa ka pang-ekoturismong *integrated farm*.

Sumala sa akong sukod, ang Isla Pangaea adunay kasiyaman ka lakang ang gitas-on ug kapitoan ka lakang ang gilapdon. Mugbong mga lakang lamang ang akong nahimo sanglit, gawas sa sakit nga kilid, gipamaolan ang akong mga bugan. Susamag *ellipse* ang heneral nga porma sa isla nga tingali usa ka patayng bulkan nga gituboan ug mga gasang. Tingali tipik ang Isla Pangaea sa *Ring of Fire*. Mao kini ang bag-o nakong kalibotan nga gamay pa kon itandi sa *main deck* sa Pinoy Lawaan. Maayo na lang gani anaa akoy kapisilongang usa ka punoang lubi nga nagsugod nag bunga. Sama kanako, lagmit usa usab ka dagsa ang maong lubi gikan sa halayong dapit ug, bisan sa kaumal sa yuta, miturok dinhi, migamot, mitubo ug mibunga.

Nagpangabat ako sa mga bato samtang nagsusi sa matag suok sa isla. Sa tunga-tungang bahin nga mao ang labing habog, mga pito ka dupa ibabaw sa dagat, adunay gamayng langob nga igo moarang ang napulo ka tawo nga magpungko. Ug sa akong pagpanginano ingon sa gituyo kini paghimo. Gipatong-patong ang mga bato aron sa ingon mahimong langob nga sarang kapisilongan. Yano ang maong estruktura nga ingon sa kasamtangan lamang, layo kon itandi sa megalitikong arkitektura sa Nan Madol sa Pohnpei. Sa sulod sa langob adunay karaang mga bagal sa takubo, budyong, talab ug uban pang dagkong mga kinhason nga gihan-ay pagpahiluna.

Nakapangutana ako sa akong kaugalingon samtang nagsud-ong sa wa damhang kaplag *Kinsa silang namagdoy dinhi? Mga pirata? Mga eksplorador? Mga mananagat? Mga dagsa usab? Ug hain sila karon? Tingali mga sawranan kini sa ilang mga pagkaon ug ilimnon o sawranan ba kaha alang sa mga halad sa ilang bathala.*

Kinsay dili mahingangha sa akong nakaplagnan? Migawas ako sa langob ug nanginano sa palibot basin pag makakita akog tawo. Wala akoy nakita bisan anino lang.

Nakighinabi na usab ako sa akong kaugalingon samtang nagsuhid sa tulmaan *Lagmit adunay nahidagsa usab sa isla kanhi. Sa heyograpiya ug sa kasaysayan sa paghimo og mga sakyang pangdagat, mga Awstronesyo ang unang mikatap sa Micronesia, Melanesia ug Polynesia. Sila ang mga abenturero gikan sa Pilipinas ug silangang kapuloan nga adunay teknolohiya ug kaisog nga sarang makatabok og lawod. Tiaw mo bay magpalawod nga walay tinong padulngan ug walay kaalam sa gilapdon sa lawod nga ilang pagatadlason! Sila ang labing bangiitang tigpamagdoy sa kadagatan sa kanhiyng panahon. Lupig nila ang kaisog nilang Da Gama, Columbus ug Magellan.*

Human sa oblasyon akong namatikdan nga udtong tutok na. Oo, ang Adlaw diay padulong pa sa kahaponon. Nahinangop ako kay tungod niini ako nang nakaplagnan pag-usab ang upat ka pontong kardinal sa kompas.

Luyo sa gibati nakong kasakit sa lawas, nakatuaw ako *Ah, sa layong kasadpan atua ang mga minahal nako sa kinabuhi!* Mialimbukad ang una nakong pahiyom, ug nahimong paraiso sa akong panan-aw ug pagbati ang mamingaw nga isla.

Nagpunit akog 365 ka bato nga ingon kadagko sa kumagko sa tiil, gawas sa usa nga ingon kadako sa akong kasingkasing, gikan sa tanang suok sa isla. Nahapnan akog pili sanglit nihit ang samang gidagkoon. Akong gipangpatong ang tanan sa dakong bato nga nagbinugtong sa kasadpang daplin sa Isla Pangaea.

Misinggit akog *Mi Retiro Rock!* samtang nagpatong sa dakong bato nga akong gipanag-ing sa makasaysayanong bato sa Rizal Shrine sa Dapitan. Nako pa *Ibabaw kanimo akong iphon ang matag adlaw nga molabay sa Isla Pangaea!*

Pagsawop sa Adlaw, ibabaw sa akong Mi Retiro Rock, miiban akog usa sa 365 ka buok ug gilabay kini paingon sa kasadpan *Unang bato... unang adlaw sa Isla Pangaea!* Duol ra ang iyang naabot apan mitugsaw kini sa dagat. Bisan kilumkilom na akong nakita ang pagtuasik sa tubig. Oo, wala pa akoy igong kusog paglabay og layo sa usa ka bato. Sakit ang akong kilid, mga bugan ug mga ilok. Apan dili ang pagbuntog ni Goliat ang akong tuyo.

Ang tinigom nga mga bato mao ang akong kalendaryo dinhi sa Isla Pangaea. 365 ka bato alang sa usa ka tuig. Walay *leap year* sa usa ka primitibong talaadlawan. Yanong pag-ihap lang sa mga adlaw ang akong gikinahanglan kay wala ako masayod unsang adlaw karon sa Gregorian Calendar o sa unsa pa dihang kalendaryong pinasikad sa Adlaw ug Buwan. Walay instrumento o obserbatoryong astronomikal sa isla. Sa akong memorya lang ania ang kronometro, astrolabyo, mekanismong Antikythera, Stonehenge ug uban pa.

Dinhi sa Isla Pangaea walay *holiday*. Ang matag adlaw adlaw sa pagsaulog, pasalamat, pangaliya ug paglig-on sa kaugalingon aron molungtad.

Ako ang hari sa isla ug, sa samang higayon, ako ang ulipon sa akong kaugalingon. Ako ang mobuhat sa akong kaugalingong programa kay wala akoy inahan, uyab, sulugoon o aprendis dinhi. Sa akong kalendaryo walay saulogong Bag-ong Tuig, piyesta o adlawng natawhan. Labi nang wa nako kinahanglana ang pagtimaan sa *Equinox*, *Solstice* ug uban pang astronomikal nga mga hitabo sa tuig. Wala akoy bantayang panahon alang sa relihiyoso, kultural, politikal ug agrikultural nga pagsaulog. Ang tanang panahon panahon sa pagpakabuhi, sa pagtuman sa mga balaod sa kinaiyahan ug sa pagsagop sa kausaban.

GILABAY NAKO og mga bato nga ingog kumo kadagko ang mga bunga sa lubi sa pamasin nga makapuwak ako bisag usa ka buok lamang. Sa sinugdanan, mga bungang laya ang akong gipunteryar aron mapasagdang maguwang ang mga bungang linghod pa. Napakyas, gikapoy ug napikal ako. Nagpadayon ako sa paglabay ug bisan unsang bungaha na lang ang naigo: putot, sagbay-luwag, ungol. Gibati na akog tumang kauhaw apan dili nako makatkat og inamo ang mga katloan ka tiil nga lubi kay sakit pa ang akong kilid. Moangka, moduko ug magpaawot na ba lang ako?

Kahilakon akong nakapamalandong *Pait pas panyawan ning kahimtanga!* samtang naghangad sa mga bunga sa lubi nga nagpabiling lig-on sa ilang pagtapot sa mga butay.

Usa na ako ka buwan sa Isla Pangaea ug katloan na ka bato ang akong nalabay habig tanan sa kasadpan. Nahurot na ang preskong tubig sulod sa mga bagal sa takubo. Duha ka semana nang walay ulan. Tumang pagdaginot na unta ang akong gihimo apan nahurot gihapon sa tinagidyot ang tinipigang tubig-ulan.

Naliwag na nuon ang akong pagtagad ngadto sa gidangatan sa akong gituohang unang mga dagsa sa isla. Ang tubig mao tingali ang hinungdan nganong mingbiya ang mga Awstronesyo dinhi. Wa sila naghuwat nga mangamatay tungod sa kauhaw.

Gibati nako ang dakong kasubo, kahingawa ug kahadlok. Karon pa nako nahiagoman ang tumang panginahanglan sa usa ka komun nga butang – ang tubig. Didto sa banika, das-ag ang preskong tubig ug giusik-usikan lamang. Apan dinhi sa gamayng pulo, ang tubig labaw pa sa bulawan. Minglugmaw ang mga luha sa akong mga mata, apan way bisan usa ka lusok nga midaligidig sa akong aping. Ang akong dila andam untang motilap sa matag lusok nga moambak gikan sa akong mga mata. Apan sama sa mga tubod nga gipauga sa El Niño, mao usab ang akong luha.

Nahinumdoman nako karon ang kabuhong sa kinabuhi kaniadto sa nagtungha pa ako sa Sugbo. Nga bisag nagdula lang akog Dota ug Mobile Legends o nagbasa-basa lang og bisag unsa sa Google dulotan akog kape, sikwate o *cucumber juice* ni Mama Rosela. Lunlon kasayon sa kinabuhi ang akong nasinati kanhi sanglit bugtong akong anak ug dakog sweldo sa Mauretius ang enhinyero nakong amahan.

Mihangad akos kapanganoran apan ang layog sa akong panan-aw makawhat ra sa akong mga kamot. Nasangit ang akong hunahuna sa usa ka malamatonng paagi unsaon paghimog tubig nga mainom. Mitindog ako samtang nagtapion sa tuo nakong kilid ug masusihong milibot sa isla. Nagyawyaw ako *Init kaayo ang panahon ug, busa, kusog ang ebaporasyon sa dagat* samtang naglili sa nagtandayayng mga gapnod. Nangita akog selopin, trapal o unsa pang susama niini nga di makahunob ang tubig aron himoong pangtigom sa inalisngawng tubig gikan sa tubig-dagat

nga isawod sa bagal sa takubo. Sa ingon nga paagi, lagmit matagbaw ang akong adlaw-adlawng panginahanglan sa tubig nga mainom hangtod sa sunod nga pagbunok sa ulan.

Nasuon ko ang tuaw ni Archimedes *Eureka!* dihang nakapalag akog usa ka dakong *plastic bag* nga nasangit sa usa ka sangahong gapnod.

Akong gihugasan ang plastik ug gisusi kon wa ba kiniy buslot. Perpekto ang plastik sumala sa akong tumong. Wa ako maglangan pagtimba ug tubig-dagat gamit ang labing dakong bagal sa takubo ug gipatong kini ibabaw sa bato nga bantang sa Adlaw. Akong giayo pagkupo ang plastik sa bagal aron sa ingon way hangin nga makasulod ug modaligdig ang natigom nga inalisngaw paingon sa usa ka bahin diin adto paagasa ang tubig nga mahimo nang imnon.

Sa pagkahapon, human ako nanginhas, akong gisusi ang gibunyagan nakog simpleng DIY fresh water generator. Nakatuaw ako *Abrakadabra!* dihang akong nakita nga aduna nay gamayng tubig nga natigom sa plastik. Sa way langan, akong gisuyop ang tanan ug way nahabilin bisag usa ka tulo lang sama sa gitilapan sa iro. Gitiawan ko ang akong kaugalingon *Ugma, kon mopahit na ang kainit sa Adlaw, paghimo na usab og tubig, David, ang alkemista sa Isla Pangaea!*

GILABAY NAKO ang ika-180 sa 365 ka bato dungan sa pagkipot sa Adlaw. Sa gihapon, sama sa *David* nga obra-maestra ni Michaelangelo, hubo akong naglabay sa bato; ug sama sa *David* ni Bernini akong gihunat ang paglabay sa bato aron layo ang iyang maabot. Ang gilay-on maoy sukdanan sa akong kalig-on ug kahuyang. Usa kini ka ritwal sa ebolusyon sa kaugalingong. Ang matag bato usa ka halad alang sa mga bathala sa dagat ug sa mga patron sa paglawig.

Tangkod nang unom ka buwan akong naermitanyo sa pulo. Mingsaylo na sa akong mga abaga ang mga buhok. Usa na ka tukaw ang akong mga bungot. Ug wala na akoy gipamating sakit sa lawas. Mainamo na nako ang lubi. Gani nakatanom na akog usa ka dosenang lubi sa estratehikong mga luna sa isla aron, gawas sa ilang mga landong, adunay kakuhaag sugnod, kalan-on ug ilimnon sa umaabot. Dugang niini, makadapit kinig mga langgam nga lagmit magdalag mga liso nga manurok, hinungdan nga mausab sa hingpit ang nawong sa isla.

Oo, makapana na akog dagkong mga isda pinaagi sa tinalinsang gapnod. Makahimo na akog daob pinaagi sa santik nga bato, ginit ug bunot sa lubi. Sa laktod, naumol ko ang sistema sa paglungtad sa isla pinaagi sa primitibong mga pamaagi.

Nagyawyaw ako *Kinsa ang mama's boy ug bayot karon?* dihang akong nahinumdoman ang mga yaga-yaga sa mga kadula kanhi. Buot kong ipasigarbo kanila ang unsay nahimo nako karon. Nga ang kanhing batang bayoton sa ilang tan-aw, usa na ka tarsan karon.

Midupa ug mihangad ako sa langit alang sa laing oblasyon. Dugay nakong gipiyong ang akong mga mata. Nakatuaw ako *Huwata ang akong pagpauli, Inday Ester!*

Pagbuka nako sa akong mga mata, samtang naghangad sa mga bitoon habig sa amihanan, misugat sa akong panan-aw ang asterismo sa Big Dipper sa konstelasyon sa Ursa Major. Karon pa nako nasubli ang paglili sa kabitoonan.

Gihinabi ko ang akong kaugalingon *Anaa ra ang Alkaid, Dubhe ug Merak, David!* samtang nagtudlo sa Big Dipper. Nagpanikad ako sa kalipay *Eureka! Anaa ra ang Polaris, David!* kay nakaplagnan na nako pag-usab ang bitoon nga labing tunong sa norte.

Mga napulo ka grado ang altitud sa Polaris, busa ang latitud sa Isla Pangaea mga napulo usab ka grado. Ang maong kamatuoran mamahimo kong praktikal nga giya sa paglawig sama sa gibuhat sa mga abenturero sa kanhiay.

Sulod sa akong langob, nag-alindasay ako ug dili makatulog tungod sa bag-ong kamatuoran sa heyograpiya nga dala sa mga bitoon. Migawas ako sa langob, mihigda sa balas ug ang akong mga mata nakig-uban sa mga bitoon nga mingtuyok libot sa Polaris. Oo, nahibaw-an ko na ang akong heyorapikong latitud, apan unsaon ko paglawig tadlas sa Pasipiko? Mabuntog ko ba ang mga hulga kon mokuso-kuso ang kabangis sa lawod?

Miyaka ako sa balas ug gisugdan ang meditasyon aron pagtibuok sa akong kaugalingon.

GIABYAN NAKO paingon sa lapyahan ang pipila ka troso nga naglutaw-lutaw duol sa isla. Gibaliwala nako ang kakutas sa paglinangoy nga way *life jacket* aron di molapas sa isla ang mga troso nga hinayng gianod paingon sa kasadpan. Tulin na akong molangoy ug mosawom sama sa mga hitano sa dagat nga Badjao. Nawagtang na sa akong kasingkasing ang kahadlok sa mga iho, pagi ug barakuda. Gilamoy na sa panahon and akong kalisang sa giladmon sa dagat.

Akong gisangad ang tumoy nga bahin sa mga troso. Maila sa mga markang gipintal nga ang maong mga troso kargamento sa Pinoy Lawaan. Nahinangop ako sa nahitabong panaghiatol. Usa kini ka panagtigom tali sa tawo ug mga kahoy. Karon daghan na kaming mga dagsa gikan sa samang barko. Walo ka buwan na ako sa isla apan karon lang nahiabot ang mga troso.

Human sa makutas nga buhat nagtabok-tabok akog latay nga walay sapot ibabaw sa unom ka troso nga dagko pa sa punoan sa lubi. Naingon na ako sa taga-New Britain tungod sa kainit sa Adlaw. Ngipon ug kalimutaw na lang nako ang puti.

Managlahi ang barayti sa mga kahoy nga akong natigom sanglit dili patas ang ilang mga lutaw. Hinuon way usa niini nga mounlod kon akong tungtongan. Ug sa akong paglatay-latay nakasinggit ug nakasuntok ako sa hangin *Eureka! Himoon kong gakit ang mga troso ug sakyan kini tadlas sa dakong lawod. Nunot sa bul-og sa North Equatorial Current ug sa huyop sa hanging dumagsa, mo-landfall ako sa Mindanao o Halmahera sa Moluccas.*

Wala pa gani mosalop ang Adlaw, tulin pas kilat nakong gilabay ang ika-300 nga bato. Buot ko nang paspasan ang pagdis-og sa mga adlaw.

Pagkaugma sa buntag sayo, igo nga maaninag na ang kuto sa palad, akong gisugdan pagplano ang pagahimoong gakit. Nagpili kog upat ka buok troso: duha ang labi sa tunga ang lutaw, duha ang katunga ang lutaw. Hingpit nakong gipalutaw ang upat ka troso ug gipatunga ang duha nga gagmay rag lutaw. Gamit ang mga pisi nga gawong sa puthawng mga pantok nga nag-ungot sa mga troso, kasamtangan nakong gilambing ang upat aron di magkabulag. Nahapnan ako sa maong buhat sanglit bug-at ang mga troso ug lisod ang paghan-ay aron mapatunga ang mga bug-aton.

Misantop sa akong hunahuna ang klasikong ekspedisyon sa bantogang Norwego nga si Thor Heyerdahl kanus-a luwan sa usa ka primitibong balsa nga gibunyagan og Kon-Tiki, pahinungod sa usa ka diyos sa sibilisasyong Inca, minglawig si Heyerdahl ug iyang mga kauban gikan sa Peru paingon sa mga isla sa Polynesia. Ug sa akong galamhan, nahimong usa ka maaghatong sumbanan si Heyerdahl aron sagubangon ang akong kaugalingong mga hagit *Kining akoang gakit, kon mahingpit ug takos nang itadlas sa lawod, nganlan ko kinig Magwayen, silbing pahinungod sa kanhiayng diyosa sa dagat sa Kabisayaan.*

Human sa buluhaton sa adlaw, ug human sa naandang panihapon nga mga kinhason ug isda, mipahuway ako sulod sa langob aron magtigom og kusog alang ugma ug sa umaabot nga pakigbugno sa kinabuhi.

Pagkaugma, akong gipadayon ang paghimo sa gakit. Buot nakong ibton ang tanang puthawng pantok sa ubang troso aron gamiton pagtibuok sa umaabot nakong Magwayen. Hapit tanang troso adunay nanag-ungot nga pantok nga ginawngan og mga pisi nga *polypropylene*. Ug kay mga bato ug gagmayng gapnod lang ang akong mga himan, nalangan ako sa maong buhat. Lawom ang dulot sa mga pantok ug gahi ang mga troso. Usa ka pantok lang maghapon ang hingpit nakong naibot.

Gipataas ko ang moral sa akong kaugalingon samtang nagpadulong sa Mi Retiro Rock kay talisawop na ang Adlaw *Sa hinay-hinay, David, mahurot rag ibot nang mga pantoka. Natibuok man gani ni Noah ang iyang higanteng arka, ang Magwayen pa kaha nga usa ka yanong gakit lamang!*

Laing buntag ang miabot ug akong gipadayon ang pagpangibot sa mga pantok. Niining higayona nadali ang gimbuhaton sanglit diha nay naibot sa miaging adlaw nga sarang ikaligwat sa nanagtaroy pa. Apan dihang hapit na malarot ang kataposang pantok, tungod tingali sa kakapoy o sa kahinangop ba kaha, napiit ang wala nakong panudlo ug misiwsiw ang daghang dugo. Miping-it ako sa tumang kasakit. Nahalingi-lingi ako kay nangita og *first aid*, apan walay betadayn, alkohol o bisan udlot sa bayabas sa isla. Ako na lang gituslo sa dagat ang tudlo sa pamasin nga mokubol ang samad ug motang-on ang dugo.

Mipasilong ako sa landong sa lubi aron mahumpay ang gibating kasakit. Ang kaalindanga sa panahon ingon sa midugang sa kangutngot sa samad. Nakapamalandong ako *Ang disgrasya, sama sa usa ka kawatan, di matag-an kanus-a moabot.*

GISUGDAN NAKOG patindog ang gapnod nga mga haligi sa himoong balay-balay ibabaw sa luwang sa gakit. Andam na ang gikinahanglang materyales sama sa mga panit sa kahoy, mga lukay sa lubi ug nagkadaiyang gapnod. Apan sa kalit lang, taliwala sa kalinaw sa dagat, adunay ming-abot nga mga balod!

Milukso ako sama sa iring nga nakurat gikan sa gakit *Tsunami! Tsunami!* ug midagan pasalipod sa langob.

Nagpasunod ang tulo ka dagkong balod nga gikan sa amihang-subangan ug nangapusgay ang mga bahin niini nga mingkalis sa isla. Miulbo ang tubig nga napusak sa mga bato, ug nahimo kining mga talisik nga minghabol sa tibuok isla. Mihupo ako luyo sa langob sa pamasin nga di mabanlas sa mga balod. Palaran akong wa makaabot sa akong nahimutangan ang mga balod. Ug human sa kalit nga hitabo, mibalik ang kalinaw sa lawod, apan ang mga troso nagtambiray na. Nabungkag ang gakit ug nawala ang pipila ka sangkap niini.

Samtang naglantaw sa nanganawkanaw nga kapunawpunawan, nakapanglingulingo ako nga namalandong sa nahitabo *Linog, tsunami, bagyo, buhawi – kausaban sa klima. Sama sa tananng suok sa kalibotan, apil ang Mount Everest ug Dead Sea, and Isla Pangaea dili makalighot sa sangpotanan sa industriyalisasyon sa kanasoran nga nagdulot og kausaban sa klima.*

Subo nga gisud-ong nako ang mga troso sa himoong gakit. Naghibat kini ug nangluag ang mga pising bangan. Ang tumoy sa usa ka troso nasalay sa dakong bato ug dili nako madaog pagwakli. Akong gisulayan pagtulod sa makadaghan apan kapito na lang ko nakautot wa gyod mairog ang troso. Nakapanghupaw ako *Maputi na lang ang uwak, di kini madaog samtang hunas pa.*

Pagkaugma, sayo sa buntag, atol sa paglantong sa taobon, malamposon nakong nahagbong ang nasangit nga troso; ug gipahiluna ko kini uban sa laing tulo sama sa una sa wala pay tsunami. Naluag ang akong dughan *Eureka! Ang kinaihan mahimong mandoan pinaagi sa pagsunod sa iyang mga balaod.*

Gisugdan nako pagtibuok pag-usab ang gakit sa hinay-hinay aron matino ang kalig-on ug maibanan ang kalagmitan sa aksidente. Akong gidaginot ang unsa may gamit nga nahabilin sa Isla Pangaea.

Nahiumdom ko sa makinaadmanong sumbanan ni Lao Tzu: *build with what you have.* Busa, ang pintok nga tugon sa kaugalingon *Gam-a ang Magwayen, David, gamit ang unsa may ania sa isla. Kay kon mangita ka sa wala dinhi, wala kay magama ug mamatay kang way pulos!*

Madasigon ako nga nagpadayon sa gimbuhaton - hinay apan kanunay. Hangtod nga natibuok na ang Magwayen, ug takos na kining isaog alang sa mapamagdoyong paglayag.

Kon unsa ka lig-on ang Magwayen, mao usab ang akong lawas, panghunahuna ug pagbati. Ang biktima sa pangbugal-bugal kaniadto, karon sama na sa usa ka bato nga bantilis, ug andam nang molawig luwan sa usa ka gakit nga labaw pang primitibo kaysa Kon-Tiki ni Heyerdahl.

Akong gipangkarga sa Magwayen ang tanang kagamitan sa paglawig ug mga himan sa pagpakabuhi sa lawod apil ang mga bagal, pisi, tukon, gapnod, lukay, ug uban pa.

Human sa pagpangandam, talisawop na ang Adlaw, mipatong ako sa Mi Retiro Rock ug gipunit ang ika-365 nga bato nga ingon kadako sa akong kasingkasing. Gidala ko kini sa langob ug gisapnay samtang gihimo ang meditasyon. Ug didto sa kalibotan sa kahilom akong nahanduraw ug nadungog ang kaguliyang sa katingbanong mga protesta sa mga dakbayan, ang panagbingkil sa mapahimuslanong mga politiko, ang sum-ol nga panaglalis sa mga relihiyoso, ang talidhay sa hakog nga mga negosyante, ang di-makaog-iro nga mga bugalbugal sa isigkatawo.

Napugwat ako ug nakapanglingo-lingo *Pagka dako sa kalainan dinhi ug didto. Ania sa Isla Pangaea ang kalinaw sa hunahuna, ang kamaya sa kasingkasing, ang tiunayng pakiglambigit sa kinaiyahan, ang gidamgo sa matag usa nga utopia. Ug ako na kining naangkon.*

Bitbit ang bato, migawas ako sa langob ug mihigda sa balas nga walay kabalaka, kabalisa, ug kahadlok sa bisan unsa – bisan sa panahon.

Sa pagkakaadlawon, dinuyogan sa maayong panahon, nahikyad sa kalangitan ang hapit tanang astronomikong giya sa nabegasyon: Buwan, Venus, Jupiter, polares, sirius, ug daghan pang mga bitoon. Ingon sa buot nilang saksihan ang akong kalig-on nga sama sa batong bantilis, ug angakong kadaogan sa paggakos sa kausaban. Ingon sa nag-ambahan sila sa pagsinggit *David, ikaw ang batong bantilis, kataposang ritwal, ilabay na sa dagat ang imong kaugalingon!*

Miubog ako sa taobong dagat ug miluwan sa Magwayen. Sa iyang luwang, naghimo akog dugay-dugay nga meditasyon. Dihang namanagbanag na ang Adlaw, gamit ang tukon, gipalayo ko sa isla ang gakit. Dihang gidakop na kini sa sulog ug anam-anam nang gianod, milukso ako sa dagat, milangoy balik sa isla, ug misinggit *Dili kabugtian og medalya o bisan unsang mga butang ang gugma ko kanim, Isla Pangaea!*

Gikan sa akong isla, nalantaw kong nagakalayo ug nagakagamay tan-awon ang matahom nga Magwayen. Gianod siya sa gahom sa kinaiyahan ug sa panahon, hangtod nga mikipot siya sa tulmaan ug dili na makita. Sa iyang paglawig sa lawod sa kawalaan, wala siyay tinong rumbo ug padulngan, wala ang mga kamot nga nagtibuok sa iyang katahom ug kalig-on, wala magluwan sa kataposang bato.

(KATAPOSAN)